

VI. MEDZINÁRODNÁ LETNÁ VARNENSKÁ ŠKOLA MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE

V dňoch 16.—21. 6. 1975 prebiehala vo Varne (BLR) VI. medzinárodná letná varnenská škola marxisticko-leninskej filozofie, venovaná *Filozoficko-metodologickým problémom sociálneho poznania*. Zúčastnili sa na nej poprední filozofi, ako aj mladí adepti filozofie zo socialistických krajín. Boli prítomní aj redaktori vydavateľstiev vydávajúcich filozofickú literatúru v socialistických krajinách.

Letnú školu otvoril jej riaditeľ prof. T. Valov, ktorý v mene ÚFS BAV privítal všetky delegácie a predstavil ich členov.

Úvodný referát na tému *Filozofické a metodologické problémy sociálneho poznania* predniesol prezident Medzinárodnej federácie filozofických spoločností a predsedu Bulharskej filozofickej spoločnosti akademik S. G a n o v s k i. Vo svojom vystúpení sa zamerail predovšetkým na významnú úlohu marxisticko-leninskej filozofie a jej metodologickú funkciu pri poznávaní a objavovaní objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu, kde jednu z dôležitých úloh zohráva subjektívny faktor. Značnú časť svojho príspevku venoval dialektike praxe a poznania, a to predovšetkým vo vzťahu k teórii odrazu. Poukázal na nové aspekty tejto problematiky v súčasnom období vedeckotechnickej revolúcie, ako aj na rôzne pokusy buržoáznych teoretikov, ktorí sa snažia odríhať prax od teórie odrazu. Z hľadiska súčasného vedeckého poznania bude potrebné podľa autora marxisticky znova preskúmať podstatu praxe, a to nielen ako gnozeologickej, ale aj ako historikomaterialistickej kategórie. Riešenie týchto problémov úzko súvisí s dialektikou sociálneho progressu i s rozpracovaním kategórií sociálny determinizmus a spoločenská prax.

Po úvodnom referáte nasledovali hlavné referáty vedúcich jednotlivých delegácií, ktoré boli rozplánované na celé obdobie zasadania školy.

Akademik M. M. Mitin (ZSSR) v príspevku *Historický materializmus — metodológia sociálneho poznania* analyzoval funkciu historického materializmu ako všeobecnej metodológie sociálneho poznania. Zamerail sa najmä na objasnenie vzájomného vzťahu historického materializmu a všeobecnej sociológie. Podľa autora aj v marxistickej filozofii sa často objavujú snahy vyčleniť všeobecnú sociológiu ako samostatnú špeciálnovednú disciplínu, odrhnutú od historického materializmu. Takéto pokusy sú nesprávne, lebo ako zdôraznil akademik Mitin, historický materializmus je sám všeobecnou sociológiou. Jeho úlohou je pôsobiť na revolučné uvedomenie, objasňovať dialektické premeny vo vývine spoločnosti, stavať pozitívne ideologické hodnoty, bojovať proti reformizmu, ľavému radikalizmu, anarchizmu, objektivismu a subjektivismu.

V ďalšej časti referátu sa autor zaoberal problémami, ktoré sú úzko späté so štruktúrou sociálneho poznania. Práve nerozpracovanosť mnohých aktuálnych problémov, týkajúcich sa štruktúry sociálneho poznania v marxistickej filozofii, vedie často k zjednodušeným záverom. Tak napr. kategória odcudzenia sa v marxistickej literatúre často chápe abstraktne. Pritom však úzko súvisí s teóriou tried a triedneho boja. Bude potrebné prehĺbiť jej gnozeologickú, systémovú i štruktúrnú analýzu a podať fundovanú kritiku imanentných prístupov. Ďalej prehĺbiť rozpracovanie problémov súvisiacich s úlohou a pôsobením mäs v dejinách, úlohu osobnosti

vzhľadom na kategóriu zvláštného. Správne dialekticky a nedogmaticky rozanalyzovať na základe súčasných poznatkov vzájomný vzťah revolučnej teórie a revolučnej praxe i problémy všeobecných historických zákonitostí. Ide tu o problém súvisiaci s nebezpečím jednostranného zveličenia revolučnosti, na ktorý upozornil už V. I. Lenin.

Za veľmi vážny problém považuje autor ďalšie rozpracovanie teórie sociálneho vývinu ako filozofie sociálneho optimizmu. Zásadne treba bojovať proti teóriám sociálneho pesimizmu, z ktorých pozícií sa vedie boj proti sociálnej revolúcii. V týchto teóriách sa eklekticky spájajú náhodné momenty, chýba im vedecká analýza konkrétnych podmienok, faktorov sociálnej revolúcie, nevyhnutná triedna analýza atď. Zameranie a úloha týchto teórií je jasná. Správne chápanie dialektiky spoločenského vývinu umožňuje však dialekticky ponímať úlohu máš v historickom dianí, formovať ich revolučné vedomie a tým vplývať na pozitívny vývin spoločnosti.

Referát prof. T. J a r o s z e w s k é h o (PLR) *Aktívny charakter poznania a problém gnozeologického realizmu* bol venovaný analýze poznávacích aktov so zameraním na subjektívne a mimosubjektívne faktory v procese poznávania. Vo vzťahu človek — príroda autor vyčlenil predmetný vzťah ako prirodzený vzťah s okolím a predmetnú prax s intersubjektívnym faktorom. Filozofický aspekt nastolenej problematiky vidí v objasňovaní spôsobu poznávania sveta. Ako poznávame, čo poznávame a predovšetkým prečo poznávame. To sú otázky, na ktoré hľadá autor odpoveď. Zmysel poznávania vidí v materiálnej zmene, v pretvorení skutočnosti, v ktorej nachádza dôkaz moci myslenia človeka. V praktickej činnosti človeka dochádza v dejinách k deľbe práce, ktorá vedie k vzniku nových foriem civilizácie. Spoločenská činnosť vytvára nový svet človeka, humanizuje prírodu, formuje ju pre človeka. Z tohto aspektu je dôležité usmerňovať predmetnú činnosť človeka, ktorá je 'ak-

tívnu činnosťou v pretváraní prírody. S daným problémom úzko súvisí problém pravdivosti poznania, ktorý je úzko spätý s praxou.

Prof. A. T a n a s e (RLR) v príspevku *Ontologický a gnozeologický zmysel práce za socializmu* analyzoval genézu kategórie práce a jej spätosť s problematikou ekonomickej nevyhnutnosti. Autor vychádza z predpokladu, že práca je jednotou slobody a nevyhnutnosti, pričom v historickom vývine vždy prevažuje jedna z daných stránok. Práca podľa autora vytvára nové hodnoty ontickej orientácie človeka. V historickom procese vyčleňuje tri ontologické skoky vzhľadom na prácu: 1. práca ako čistá nevyhnutnosť a odcudzenie; 2. prechod od odcudzenej práce k slobodnej práci a 3. práca ako spôsob bytia — skok z nevyhnutnosti do ríše slobody.

Značnú časť svojho príspevku venoval autor hodnotovej stránke práce. Podľa neho človek nemôže byť najvyššou hodnotou. Toto miesto zaujíma pracovná hodnota. Sama práca je veľmi zložitá realita, ktorá má mnoho aspektov — ekonomický, sociologický, antropologický, psychologický atď.

S kategóriou práce úzko súvisí kategória potreby. V historickom procese súčasne sa menia aj potreby. Mení sa vzťah medzi individuálnym a spoločenským. V rozvinutej socialistickej spoločnosti je snaha o rozvinutie optimálnych sociálnych potrieb. S týmto problémom je úzko spätý problém sociálneho času a problémy súvisiace so zákonom slobody.

Referát prof. W. E i h o r n a (NDR) *K problémom spoločenských zákonov vývinu* bol venovaný dialektike spoločenského vývinu. Autor v ňom analyzoval dialektické vzťahy výrobných síl a výrobných vzťahov, význam kategórií základňa a nadstavba, ktoré sú podľa neho úzko späté so štruktúrnymi vzťahmi, pričom odhaľujú historický proces vývinu. Sú dôležité pre ponímanie historického procesu.

Autor ďalej poukázal na nesprávne chápanie kategórií výrobné sily a výrobné

vztahy. Výrobné sily sa obyčajne jednostranne považujú za revolučný prvok, kým výrobné vzťahy za pasívny prvok. V takomto ponímaní aktivnosť výrobných síl nenachádza adekvátne dialektické vyjadrenie a celý historický proces sa javí ako mechanický. Nemožno objaviť ani vnútornú logiku triedneho boja. Problematickým zostáva aj riešenie zložitých problémov socialistickej ekonomiky, ako aj logické vysvetlenie zmeny výrobných vzťahov. Podľa autora treba k tomuto problému pristupovať dôsledne dialekticky. Výrobné vzťahy nie sú celkom pasívne. Naopak, napomáhajú rozvoj výrobných síl, sú aktívnym faktorom, determinovaným výrobnými silami. Výrobné vzťahy zastarávajú skôr, lebo sú procesom dozrievania. Zmena výrobných síl a výrobných vzťahov určuje nový spôsob výroby. Nastáva kvalitatívna zmena. Taká je podstata tohto dialektického procesu.

Veľkú pozornosť vzbudil referát vietnamskej delegácie, ktorá sa zúčastnila zasadania školy prvý raz. Zyong Tchi Tchoa a Zyong Fu Chep (VDR) v referáte *Vietnamská revolúcia a problém poznania a aplikácia objektívnych zákonitostí* analyzovali z pozícií dialektického a historického materializmu vietnamskú revolúciu. Marxistickou analýzou situácie a konkrétnou aplikáciou dialektických kategórií z revolučnej praxe sa nepodarilo vietnamskej komunistickej strane realizovať len národnú vietnamskú revolúciu, ale dokázať aj správnosť tejto praxe. V obsažnom referáte autori podrobne analyzovali historický proces premeny súčasného Vietnamu a veľké víťazstvo vietnamského národa nad americkým imperialismom. Súčasne poukázali na špecifické podmienky charakterizujúce vietnamský prechod k socializmu, ktoré si vyžadujú rozpracovanie dialektiky na konkrétny podmienky Vietnamu. V súčasnom období je pre Vietnam nevyhnutné vybudovať materiálno-technickú základňu socializmu. Na zvládnutie tejto úlohy je nevyhnutné zabezpečiť filozoficko-teoretickú základňu, kde sa veľký

prínos očakáva od marxistických filozofov, ktorí okrem pozitívneho rozpracúvania marxistickej teórie musia zároveň principiálne bojovať proti rôznym nemarxistickým prúdum.

Prof. P. Gindev (BLR) predniesol referát na tému „Subjektivizácia objektu a „objektivizácia subjektu v procese sociálneho poznania. Autor sa zamerával predovšetkým na analýzu dialektiky vzájomného vzťahu subjektu a objektu v sociálnom poznaní. Poznanie je podľa neho aktívny proces, ktorý je relatívne samostatný a s praxou je spätý verifikáciou svojej pravdy.

P. Gindev zavádza v tomto procese dva základné pojmy, fyzikálno-objektívne a sociálno-objektívne. Fyzikálno-objektívne je objektom poznania cez vedomie človeka. Vo vedomí dochádza k subjektivizácii objektu. Autor tu vyčleňuje niekoľko štruktúrnych prvkov: 1. mozog človeka — fyziologický, psychologický proces, v ktorom platia objektívne zákonitosti; 2. individuum — nositeľ mozgu je historicky ohraničený; 3. individuálna prax, ktorú nemožno oddeliť od spoločenskej praxe. Tieto tri komponenty vytvárajú sociálne zvláštnosti individuálneho poznania.

V procese poznania vyčleňuje autor dva druhy odrazu. 1. Sociálno-kauzálny odraz, ktorý je charakterizovaný ako ontologický odraz a nemá tvorivý charakter. 2. Kauzálny-tvorivý odraz, charakterizovaný ako poznávajúci v rámci teórie odrazu. Bez subjektivizácie objektu poznanie nie je možné.

Objektivizácia subjektu je určená odrazom objektu poznania. Poznávajúci obraz je objektívny a objektívnosť predmetu je hodnotená vo vedomí človeka, čím vzniká individuálna subjektívnosť. Autor vymedzuje aj pojem ideológie a určuje ju ako spoločenskú subjektívnosť.

Úlohou sociálneho poznania je zmena sociálnej skutočnosti. Gnozeologický odraz, ktorý zachováva svoju subjektívnosť, pretvára ju na materiálno, a to v tej časti prírody, ktorú poznáva a pretvára. Podľa au-

tora objektivizácia subjektu robí tento odraz zložitejším.

Dr. F. Görgenyi (MLR) vo svojom príspevku *Ideologické aspekty poznania spoločnosti a niektoré otázky súčasného ideologického boja* rozoberal podstatu a niektoré nové problémy v súčasnom ideologickom boji. Poukázal na základný rozdiel medzi vojenským bojom so zbraňou a ideologickým bojom. Kým vo vojenskej oblasti sa víťazstvo získava rozbitím najslabšieho ohnivka nepriateľa, v ideologickom boji musíme víťaziť tam, kde je nepriateľ najsilnejší. Z tohto aspektu nestačí len jednoduché konštatovanie, že niekto nie je marxista. To je málo. Treba predovšetkým dokázať, prečo nie je marxista. Tu nevystačíme so všeobecnými tvrdeniami. Jedine konkrétnou fundovanou analýzou predpokladov tej-ktorej teórie môžeme dokázať ich nemarxistickosť. Z toho súčasne vyplýva, že v oblasti filozofických analýz nesmieme zamieňať vedeckú prácu za publicistiku.

Druhý problém, ktorému autor venoval vo svojom vystúpení pozornosť, bol problém propagandy v rozvinutej socialistickej spoločnosti a jej význam pre ďalší rozvoj socialistickeho spôsobu života. Ide predovšetkým o zabezpečenie mnohostranného rozvoja osobností, efektívneho vedeckého poznania a najmä zladenie spoločenských a osobných potrieb. S touto problematikou úzko súvisí fundovaná kritika konzumnej spoločnosti.

Dr. Z. Javůrek (ČSSR) predniesol referát na tému *Odras súčasného vedecko-technického rozvoja v buržoáznom vedomí*. Zamerail sa v ňom predovšetkým na kritickú analýzu rôznych súčasných buržoáznych sociálnych teórií, ktoré sa usilujú odstrániť zo sociálnych vývinových teórií triedny aspekt. Operuje sa v nich pojmom technického rozumu, pričom sa absolutizuje jeho úloha. Objavujú sa rôzne technokratické teórie konvergenzie, ktoré absolutizujú isté momenty vo vývine spoločnosti, vytvárajú z nich samostatné sily a dávajú im ideologickú funkciu. Vystu-

puje sa v nich proti marxistickému chápaniu humanizmu a slobody. Ide tu o zachovanie buržoáznej slobody a jej rozšírenie v rámci existujúceho buržoázneho systému. Takéto chápanie slobody je v základnom rozpore s jej dialektickomaterialistickou interpretáciou. Marx nerozširuje sféru buržoázneho typu slobody. Podľa neho sa musí najskôr prekonať existujúci buržoázny stupeň spoločenských vzťahov, vytvoriť nové spoločenské vzťahy a sily, ktoré vytvárajú determinujúce faktory spoločenského vývinu, a jedine v nich sa môže realizovať nový typ slobody. Teda nie je rozhodujúca technika, technologické postupy — tie sú spoločné rôznym spoločenským systémom — ale forma spoločenských vzťahov. Z tohto aspektu je pocho-piteľná aj apologetika súčasného buržoázneho zriadenia, hľadanie nejakej tretej vývinovej cesty, vylúčenie triedneho boja. Všetko za udržanie danej spoločensko-ekonomickej formácie. Pre marxistov sú však tieto teórie, ako ukázal autor, neprijateľné a v rozpore so základnými predpokladmi marxizmu.

G. Luvsanceren (MoLR) predniesol príspevok na tému *O niektorých riešených problémoch v marxistickej filozofii v Mongolsku*. Keďže delegát z MoLR sa zúčastnil zasadania letnej školy prvý raz, informoval o dosiahnutých výsledkoch v marxistickej analýze spoločenského vývinu v MoLR a súčasne rozoberal určité špecifická socialistickej výstavby v tejto krajine. Podstata problému spočíva v určení základných faktorov úspešného prechodu nekapitalistickej spoločnosti k socializmu.

Ku každému referátu prebiehala obšatná a bohatá tvorivá diskusia, v ktorej si delegáti vymieňali názory na veľmi vážne metodologické problémy sociálneho poznania, na problémy subjektu a objektu v sociálnom poznaní, spoločenské zákony vývinu, problémy prognóz a riadenia spoločnosti, buržoázneho a socialistickeho vedomia, ideologického boja v súčasnom období, patriotizmu a internacionalizmu atď. Diskusie, ktoré sa niesli v duchu priateľ-

stva, ale otvorenosti, umožňovali vyjasňovať stanoviská, zjednocovať názory a hľadať spoločné riešenie nastolených problémov.

Okrem hlavných referátov bolo prednesených 29 diskusných príspevkov. Za ČSSR vystúpil dr. J. Dubníčka, vedecký pracovník ÚFS SAV v Bratislave, s príspevkom *K špecifike kauzálneho vzťahu v historickom poznaní* a dr. J. Sliva, pracovník ÚFS ČSAV v Prahe, s príspevkom *K problému marxistickej prognózy*.

So záverečným zhodnotením školy vystúpil dňa 21. 6. 1975 člen Politbyra ÚV KSB, čestný predseda BAV a riaditeľ ÚFS BAV akademik T. P a v l o v. Vysoko ocenil teoretickú úroveň referátov a vystúpení a mimoriadne pozitívne hodnotil vystúpenie vietnamskej delegácie. Zdôraznil, že Medzinárodná letná varnenská škola je školou mladých marxistických filozofov, ktorá má napomáhať rozvíjanie vzájomnej spolupráce a oboznamovať účastníkov s do-

siahnutými výsledkami výskumu v jednotlivých socialistických krajinách.

V ďalšej časti svojho vystúpenia venoval akademik T. Pavlov pozornosť niektorým problémom sociálneho poznania, ako aj významu marxistickej filozofie a najmä historickému materializmu v metodológii poznávania špeciálnych javov. Osobitne upozornil na nevyhnutnosť spojenia s praxou.

Na záver zasadania bolo prijaté spoločné Komuniké.

VI. Medzinárodnú letnú varnenskú školu uzavrel jej riaditeľ prof. T. Valov.

Účastníci VI. Medzinárodnej letnej varnenskej školy marxisticko-leninskej filozofie vyjadrili presvedčenie, že podobné pracovné kontakty a tvorivé posudzovanie aktuálnych problémov Marxisticko-leninskej filozofie aj v budúcnosti budú aktívne napomáhať pozitívnemu vývinu marxistickej filozofie, upevňovať bratskú družbu a vedeckú spoluprácu marxistických filozofov socialistických krajín.

Ján Dubníčka